

TRADIȚIILE LIPOVENILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA PENTRU PERIOADA PREMARITALĂ, PEȚIT ȘI CUNUNIE¹

<https://doi.org/10.52603/rec.2022.31.10>

Rezumat

Tradițiile lipovenilor din Republica Moldova pentru perioada premaritală, pețit și cununie

Tradițiile de familie ale lipovenilor sunt indisolubil legate de obiceiurile bisericești, ceea ce este o garanție indispensabilă a păstrării moralității, a sănătății spirituale și a viabilității comunității. În perioada de dinaintea nunții, flăcăii și fetele, firesc, căutau să comunice, să se cunoască mai bine, să-și aleagă perechea, iar pentru aceasta existau diverse pretexte și metode („petreceri”, distracțiile de sărbătorile de Paști, când instalau leagăne etc.). În mediul urban se întâlneau și în biserică. În articolul sunt prezentate trăsăturile tradiționale ale logodnei (nu erau pețitori aleși, dacă mireasa se învoia, ea dădea gaj – o basma brodată etc.) și ale cununiei (kicika purtată de mireasă și spargerea paharelor din care au băut mireasa și mirele etc.) ale lipovenilor de aici. Multe s-au schimbat și simplificat în ultimele decenii. Unele dintre tradiții s-au păstrat, dar adesea într-o formă diferită. Abandonul ritualurilor de nuntă „de rit vechi” s-a accelerat începând cu anii 70–80. Articolul scoate în evidență dificultățile asociate cu existența interdicțiilor privind întemeierea unei familii cu rude „de sânge” sau „de cruce” până la a șaptea generație. Ca urmare, căsătoriile cu persoane de altă naționalitate nu mai erau o raritate (însă, acesteia trebuiau să accepte ritul vechi).

Cuvinte-cheie: credincioși de rit vechi (lipoveni), Republica Moldova, tradiții premaritale, logodnă, cununie.

Резюме

Досвадебные традиции, сватовство и венчание у старообрядцев Республики Молдова

Семейные традиции старообрядцев неразрывно связаны с церковными обычаями, что является не переменным залогом сохранения нравственности, духовного здоровья и жизнеспособности общины. В досвадебный период юноши и девушки, естественно, стремились к общению, к тому, чтобы познакомиться ближе, подобрать себе пару, и для этого имелись разные предлоги и способы («вечеринки», развлечения на пасхальные праздники, когда вешали качели, и т. п.). В городской местности знакомились и в церкви. В статье представлены традиционные особенности сватовства (не было специальных свах, в случае своего согласия невеста давала залог – вышитый платок, и т. д.) и венчания (надевание кички на невесту и разбиение бокала, из которого пили жених и невеста, и т. д.) у старообрядцев Молдовы. За последние несколько десятилетий многое изменилось и упростилось. Часть традиций сохранилась, но зачастую уже в иной форме. Отход от свадебной обрядности «по-старинному» ускорился начиная с 70–80-х гг. В статье подчеркиваются трудно-

сти, связанные с существованием запрета на создание семьи с родственниками «по крови» или «по кресту» до седьмого поколения. Вследствие этого перестали быть редкостью браки с людьми другой национальности (однако они должны принять старообрядческую веру).

Ключевые слова: старообрядцы (липоване), Республика Молдова, досвадебные традиции, сватовство, венчание.

Summary

Pre-wedding traditions, matchmaking and wedding among the Old Believers of the Republic of Moldova

The family traditions of the Old Believers are inextricably linked with church customs, which contributes to the preservation of morality, spiritual health and the viability of the community. In the pre-wedding period, young men and girls, naturally, sought to communicate, to get to know each other better, to pick up a mate, and for this there were various pretexts and methods (parties “vecherinki”, entertainment for the Easter holidays, when they hung a swing, etc.). In urban areas, they also met in the church. The article presents the traditional features of matchmaking (there were no special matchmakers, if the bride agreed, she gave a pledge – an embroidered scarf, etc.) and wedding (putting a “kicika” on the bride and breaking the glass from which the bride and groom drank, etc.) among the Old Believers of Moldova. A lot has changed and simplified over the past few decades. Some of the traditions have been preserved, but often in a different form. The departure from wedding rituals “in the old way” accelerated starting from the 70s and 80s. The article highlights the difficulties associated with the existence of a ban on creating a family with relatives “by blood” or “by cross” up to the seventh generation. As a result, marriages with people of a different nationality have ceased to be rare (however, they must accept the Old Believer faith).

Key words: Old Believers (Lipovans), Republic of Moldova, pre-wedding traditions, matchmaking, wedding.

În orice parte a lumii nu ar trăi credincioșii de rit vechi (în Moldova, Ucraina, România, Rusia, Canada etc.), modul lor de viață în familie, tradițiile familiei sunt indisolubil legate de obiceiurile bisericești, ceea ce este „o garanție indispensabilă a păstrării moralității, sănătății spirituale și vitalității fiecărei comunități. <...> Bisericescul determină în mare măsură socialul, din ce rezultă trăinicia vieții de zi cu zi” (Гаврюшина 2018: 161-163). În ciuda distanțelor între comunități, multe dintre trăsăturile

culturii tradiționale, în special elementele ritualurilor familiale, sunt aceleași. Astfel, puritatea relațiilor premaritale era respectată cu strictețe. Deja după nuntă, devenea clar dacă mireasa era „cinstită”, iar acest fapt era făcut public prin obiceiuri adecvate.

Familia se prezintă ca valoare durabilă a credinței de rit vechi, pe baza faptului că valorile sunt „sensuri ale vieții prin care indivizii <...> sunt ghidați în viața lor de zi cu zi, semnificații care determină în mare măsură relația indivizilor cu realitatea din jurul lor și determina principalele modele de comportament social” (Базовые 2003: 12). În acest sens, conform observațiilor cercetătorilor, „membrii comunității necăsătorite/necăsătoriți, ca indivizi care s-au sustras de la activitatea reproductivă, erau incomparabil inferiori în ierarhia valorilor tradiționale lipovenești decât cei care erau căsătoriți legal. Refuzul căsătoriei era privit ca un păcat de reținere a capacității de reproducere, dată de sus” (Арсланова 2010: 17).

Cercetările de teren efectuate de autor în câteva sate din Republica Moldova populate compact de lipoveni, precum și în orașul Chișinău, au permis elucidarea trăsăturilor asociate, în special, perioadei premaritale, logodnei și cununiei.

Perioada premaritală. Flăcăii și fetele care locuiau în același sat, fie el și unul mare, ca regulă, se cunoșteau. Satele erau mici și toată lumea se cunoștea. Dar tinerii, desigur, se străduiau să comunice, să se cunoască mai bine, iar pentru asta existau diverse pretexte și modalități. Astfel, tinerii se adunau din când în când la una dintre casele lor. În diferite sate, astfel de întâlniri erau și ele diferite, ce se manifesta prin felul cum erau tratați, prezența/absența părinților în casă etc.

Astfel, în satul Egorovca, unul dintre informatori ne spunea: „Înainte nu erau cluburi, nu erau dansuri, așa că petrecerile se țineau astfel. Ele, desigur, se deosebeau de șezători. Când eram fată, continuam această tradiție. Ne adunam pe rând la casa unei fete. Doar duminica. Părinții erau preîntâmpinați: «Astăzi vor veni tinerii». Mama și tata trebuiau să plece de acasă ca să ne lase să stăm. Băieții aduceau niște vin, fetele adunau gustări. Și aveam un gramofon, pentru că nu era altă muzică, așa că se dansa cu gramofon. În zilele tinereții noastre, acesta era un lucru obișnuit” (C. T. I.). Gustările („aduceau ce puteau”) la astfel de întâlniri de tineret nu erau prea abundente: ceai, turtă dulce, bomboane, semințe: „O, semințe mâncam tot timpul. Ce ne făceam fără ele!” (C. T. I.).

La Cunicca astfel de întâlniri ale tinerilor erau

numite tot „petreceri”. Cineva dintre informatori a povestit din vorbele vecinei născute în 1943, cum se făceau: „Tinerii făceau petreceri. Aceste petreceri se țineau acasă: astăzi se adunau la o fată, data viitoare la alta. Pe vreme bună, mobilierul era scos din casă... Ei bine, ce fel de mobilă era înainte? Se scotea un pat, o masă, niște scaune. Veneau băieții și fetele și se așezau. Nu erau multe bucate. Dar erau întotdeauna semințe. <...> Unul dintre băieți cânta la garmoșcă. Garmoșca cânta, se cântau cântece, se dansa, desigur. Așa își petreceau timpul. <...> era răsfaț, masă gătită? <...> Nu, singurul lucru care se întâmpla, la sfârșitul petrecerii, când toți practic se împrăștiau și rămâneau cei mai apropiați, se ducea masa și alte lucruri în casă, gazdele puneau pe masă și ofereau vin, se bea 1–3 păhărele, nu mai mult. Și se serveau prăjituri de casă. Și asta era tot, toți plecau spre case” (F. Z. F.). Acești biscuiți din Cunicca se numeau „jamki” – „aluatul se trecea printr-o duză specială prin mașina de tocat carne, se obțineau astfel de bucăți crețe. Le mai țin minte” (F. Z. F.), – spune informatorul, născut în 1968.

În Dobrogea Veche, conform informatorilor, în urmă cu câteva decenii se mai făceau petreceri, mai ales în perioada de fruct: „Vara-i vară, e multă muncă. Iar iarna, când e de fruct, se invită oaspeți. Să zicem că-i duminică și vroiam să chem fetele, băieții. Veneau. Părinții erau acasă. Veneau, era ceai, gustări. Erau mai multe fete acolo. Băieții puteau veni și ei dacă, să zicem, erau două – trei fete care se întâlneau cu băieți. La aceste petreceri obișnuiau să brodeze sau să coase, sau erau țesute plase din astea (adică coliere speciale cu mărgelile – T. Z.), curele țesute de ai noștri de kațapi” (T. E. F.).

Nu numai tinerii participau la astfel de adunări, fete și câțiva băieți, veneau și femeii tinere căsătorite („мужние”, „молодайки”). Se puneau pe masă ceai, prăjituri la ceai, semințe: „Obișnuiam să coacem singuri, aluatul îl făceam singuri. Bunăoară, astfel de fursecuri... ca niște minciunele (хрустики, adică «хворост» – T. Z.), răsucite, acum se vând. Înainte le coceam noi înșine, sunt ca urechile, le răsuceam. La noi le spuneau «минжуни». De ce se numeau așa, nu știu” (T. E. F.). De remarcat că satul Dobrogea Veche, Sângerei este înconjurat de sate moldovenești („avem sate moldovenești în jurul nostru”). Într-o astfel de situație, împrumuturile sunt un fenomen inevitabil și natural. Judecând după forma cuvântului, numele acestor gogoși poate fi un împrumut transformat din limba română. Dar această presupunere necesită cercetări suplimentare.

Pregătirea dulciurilor era tratată cu toată

responsabilitatea, iar gazda casei în care se adunau tinerii, îi servea cu ceai și prăjituri din partea ei, iar cei veniți aduceau și ei ceva, conform tradiției, deși nu era obligatoriu. „«Iată, am copt „минжунь”, haideți la ceai!» Încă mai coceau chifle cu mac și cu nuci. Făceau învârtită. Cum altfel! Dacă știam că trebuie să chem fetele, atunci vrei, nu vrei, trebuie, pentru că trebuie să tratezi fetele. Cel puțin cu ceai. Mai ales. Nu pot spune că era aranjat ca de cină. Ceai, compot, niște prăjituri. Dar, să zicem, astăzi merg eu la astfel de șezători. De ce să nu iau un borcan de dulceață pe care să-l guste fetele?» (T. E. F.).

Potrivit informatorilor, în satele lipovenești erau agățate și leagăne speciale pentru distracția tinerilor în sărbătorile de Paști. Băieții și fetele se plimbau și vorbeau. La leagăn se adunau tinerii din tot satul.

Bineînțeles, la „petreceri”, șezători, distracții ale tineretului de la sat, flăcăii și fetele se uitau atent unul la altul, alegându-și un partener. Cu toate acestea, în jurul anilor 1960 și 1970 aceste tradiții în mare măsură treptat s-au pierdut. În cea mai mare parte, tinerii au început să prefere cunoștințele și comunicarea mai apropiate în club: „La club, în club ne-am cunoscut. Au venit la cinema să danseze. Erau dansuri chiar în club” (C. P. A.); „Nu am mai prins petrecerile, noi mergeam la club” (L. L. V.).

Întrebați despre locul unde se întâlneau tinerii din oraș, ne s-a răspuns că cel mai adesea acest lucru se întâmpla la biserică: „Se făcea cunoștință mai ales în templu, în biserică. Există o comunitate, tinerii merg la biserică și comunică. Părinții se cunosc” (Z. N. P.).

O caracteristică esențială a căsătoriei lipovenilor este următoarea: biserica urmărește dacă există o relație de un grad sau altul („prin sânge sau de cruce”) a mirilor până la a șaptea generație (cum spun lipovenii – до седьмого колена). Numai atunci căsătoria este permisă. Acest lucru face dificilă alegerea atunci când se creează o familie. Rudele până la a șaptea generație nu au voie să se căsătorească: „Nu sunt permise căsătoriile până la a șaptea generație” (V. A. V.). Sunt efectuate verificări speciale pentru a identifica gradul posibil de rudenie. Această interdicție, ținând cont de reședința compactă a lipovenilor, creează dificultăți semnificative în acest domeniu. Prin urmare, în orașe au fost cazuri de implicare a adulților la căutarea unui perechi pentru tineri:

T. Z. „Se știe că alegerea miresei/mirelui, ținând cont de «regula până la a șaptea generație», este foarte grea. Îi ajută adulții cumva, îi prezintă, îi orientează?

M. G. M. Sunt astfel de încercări. Să presupunem că o fată a plăcut cuiva, ea

poate recomanda mirele părinților [săi], ei [părinții] îl pot urmări <...> Sunt așa cazuri”.

Interdicția căsătoriei cu rude până la a șaptea generație este, la fel, legată de faptul că, în mediul lipovenilor întemeierea unei căsătorii cu o persoană de altă naționalitate (aceasta se aplică atât mirilor, cât și miresele) a încetat să fie la fel de rară ca înainte, când rudenii de sânge sau „de cruce” nu era atât de răspândită: „În satul nostru, mai multe fete s-au căsătorit cu evrei” (C. T. I.); „Înainte, astfel de căsătorii erau foarte rare. O, foarte rar. Și acum... Cum să spun... Dacă nu am fi avut [un aflus de] alt sânge, atunci... Pe vremuri, totul era nou – familia asta, familia cealaltă. Și apoi... La urma urmei, există rudenie de sânge, dar de cruce, în general... Dar nu până la a șaptea generație. De aceea sunt permise căsătoriile cu alte naționalități. Numai, desigur, dacă fata sau băiatul se convertește la credința noastră, de rit vechi” (T. E. F.).

Acest lucru este subliniat de mulți informatori, atât de la sate, cât și din orașe: „Acum se întâmplă să ne aducă în credința noastră fete sau băieți” (T. E. F.); „Pentru a se cununa, este necesar să «primească» credința noastră. Acest lucru este pentru băiatul de altă naționalitate (sau confesiune – T. Z.), sau fată. Doar dacă ne acceptă religia, atunci se căsătorește etc.” (C. T. I.); „Dacă o fată sau un băiat nu acceptă botezul nostru de rit vechi, atunci nu îi vor cununa în biserica noastră” (T. E. F.). Cele spuse mai sus se referă și la ruși, dacă nu sunt de rit vechi: „Important este să fie de rit vechi, el și ea. Și dacă nu sunt de rit vechi, atunci sunt «desăvârșiți la lumea noastră», chiar botezați, dacă ea nu este botezată, sau el. Totuși, ei creează o familie” (C. A. S.); „Căsătoriile cu persoane de altă naționalitate nu sunt atât de rare. Dar aceasta este completată de ritul «desăvârșirii»” (Z. N. P.).

Totuși, după spusele informatorilor, mai ales în orașe, se întâmplă și ca atunci când se întemeiază o familie, credința de rit vechi să nu fie acceptată. Atunci, conform observațiilor lor, căsătoriile se desfac: „Mai ales acum se căsătorește cu alte naționalități, poate chiar de altă religie. De exemplu, una dintre rudele noastre îndepărtate s-a căsătorit cu un evreu. El nu ne-a acceptat credința. S-a născut un copil. Au trăit o vreme, apoi s-au despărțit. Și ea a plecat în Canada” (M. G. M.). La sate totul este mai strict.

Fetele care nu reușit să se căsătorească erau numite „старые девы” (fete bătrâne, fecioare). Purtau până la moarte o coadă împletită, acesta era un semn distinctiv că statutul lor social nu s-a

schimbat și nu s-au căsătorit. Sunt astfel de femei în fiecare sat: „Avem în satul nostru... Ele încă trăiesc. Am o vecină, are deja spre 80 de ani, nu s-a măritat. A rămas fecioară, asta este” (T. E. F.). În ceea ce privește limita de sus a vârstei miresei, informatorii numesc în mare 25 de ani, după care era considerată fată bătrână, „a rămas fată”. Au fost explicate și motivele pragmatice ale acestui lucru, care sunt destul de logice pentru mediul rural și modul de viață corespunzător: „De obicei, fiecare băiat vrea să ia una tânără și fată (fecioară – T. Z.). Dar nu se străduiește prea mult pentru una tânără, pentru că nu va fi o [bună] gospodină. Doar trebuie să înceapă construcția (noi, de exemplu, am construit singuri o casă), gospodăria, totul... Este bine dacă sunt părinți, dacă sunt frați, este cineva. Ne-am străduit așa – până la 25 de ani. De acolo este deja fată bătrână. <...>. 25–26 de ani – ei cred că este deja «bătrână» și nimeni nu are nevoie de ea” (C. A. S.). Ca limita de jos, sunt indicați 17–18 ani, dar înainte se întâmpla și mai repede (vezi mai jos). În același timp, mirii puteau fi mai în vârstă, dar s-a încercat totuși să respecte anumite proporții: „Au început să pețească fetele la 18 ani, chiar la 17 ani, mirele avea 20 de ani. Dacă, de exemplu, am 18 ani, nu mă voi căsători cu o persoană care are 30 de ani. Mă voi căsători cu cineva care are 20, 22 de ani” (C. A. S.). Dar trebuie menționat că și la mijlocul secolului trecut s-a întâmplat ca în realitate fete foarte tinere să fie luate de soție; astfel, un informator din Dobrogea Veche (T. E. F.) a dat exemplul că în 1949 verișoara ei, care avea doar 14 ani, s-a căsătorit.

Căsătoria timpurie era lucru obișnuit nu numai pentru lipovenii din Republica Moldova. „Tinerii se căsătoreau foarte devreme. Fetele se dădeau în căsătorie la 16 ani, tinerii se căsătoreau la 17–19 ani, pentru că unui bărbat căsătorit îi era mai ușor să câștige respectul sătenilor. <...> Fetele se grăbeau și ele să se căsătorească, căci le era frică să rămână bătrâne, a căror soartă era considerată mai grea” (Отличия).

Deși credința nu permitea să se ghicească viitorul, fetele încă ghiceau, visând să se împlinească în rolurile de soție și de mamă. Potrivit mărturiilor informatorilor, acestea ghiceau mai mult înainte de Crăciun. Existau moduri diferite de a ghici. Un informator din Dobrogea Veche povestea despre unele din ele: „Ghiceam și noi. Închideam pisica pe undeva ca să-i fie foame toată ziua, să nu prindă nici un șoarece. Apoi trei-patru fete, luând fiecare câte o bucată de untură, puneau untură pe jos și se uitau la a cui untură pisica va merge prima dată – aceea se va mărita prima. <...> Aruncau pâslari.

Peste gard. Stăteau cu spatele la gard și aruncau peste el pâslari. Și în ce direcție cădea cu botul, în acea direcție și se va căsători” (T. E. F.). În același timp, pentru ca ghicirea să fie „corectă”, se sublinia necesitatea respectării stricte a condițiilor ei. De exemplu, un pâslar nu putea fi aruncat în spate chiar pe drum, trebuia făcut din curte, stând cu spatele la gard. Mulți informatori, deși au chicotit, vorbind despre o astfel de ghicire ca de distracție pentru fete, au recunoscut că predicțiile adesea s-au adevărat: „Și trebuie să spun că multe s-au adevărat. Iată, să zicem, un gard. Și șipicile stau (gard din șipci – T. Z.). Se poate ghici nu neapărat pe gardul său, pe oricare. Și așa mergi, și numeri fiecare scândură: «Văduv, flăcău, văduv, flăcău...». Și așa te vei opri acolo unde se termină gardul: dacă pe văduv, atunci te vei căsători cu un văduv. <...> Am ghicit și eu în tinerețe. Și m-am oprit la văduv. Primul meu soț a fost căsătorit, dar divorțat. Dar nu știam despre asta. În Ucraina, l-am întâlnit și nu a spus nimic. Când vorbeam deja despre nuntă, soacra mea mi-a spus: «Știi, a avut o soție». Dar ceva nu a mers bine și au divorțat. Așa că cred că s-a adevărat: deși nu era văduv, nu mai era flăcău” (T. E. F.).

Informatorii au recunoscut că le era frică de ghicit cu oglinda, pentru că „se putea vedea orice”.

Peșitul. Tradiția peșitului avea propriile sale trăsături caracteristice. De exemplu, conform persoanelor cu care s-au realizat interviuri aprofundate, nu erau peșitori dedicați. Cu toate acestea, informatorii susțin că se încerca totuși să ia pe cineva care poate vorbi bine, ca niște peșitori. Acest lucru se explică astfel: „La urma urmei, veneau după marfă. Venea negustorul: «Iată un negustor care vrea să cumpere marfă bună de la tine. Aveți marfă, noi avem negustor»” (C. T. I.). Mirele însuși mergea să pețească cu una dintre rude (de altfel, în anii 60–70, părinții miresei mergeau cu un ulcior de vin și gustare). Nunta avea loc de obicei duminică. Acest lucru era determinat de bunul simț și pragmatism: „Într-o zi a săptămânii, toată lumea este de obicei ocupată. Deci e mai bine duminică” (C. T. I.). În plus, se ținea cont de ora din zi: „Dimineața, nu se duceau niciodată să pețească. Seara sau după-amiaza. Nimeni nu mergea înainte de prânz” (F. Z. F.).

În procesul peșitului, peșitorii cereau mâna miresei. După ce părțile cădeau de acord, „trebuiau să spună «приходной начал»² (rugăciunea de început), adică fiul și fiica se așezau împreună și se rugau, citeau «începuturile». <...> Când terminau de citit «începutul», însemna că a avut loc peșitul”

(F. Z. F.). O acțiune rituală religioasă similară este observată în comunitățile lipovenești din diferite țări. De exemplu, „la lipovenii din Bulgaria, cercetătorii au înregistrat acțiunea rituală «моление» (rugăciune), care confirmă oficial pețitul. Ea <...> consta în următoarele: mireasa, mirele și toți cei prezenți se roagă înaintea icoanei (câte trei plecăciuni), după care ambele părți nu au dreptul să refuze căsătoria” (Петрова 2016: 445).

În caz de consimțământ, mireasa dădea un amanet – o batistă brodată, care nu era întotdeauna returnată dacă se răzgândește. Dacă mireasa nu a refuzat, ci a fost de acord, atunci se pun pe masă gustări etc. și, deja, când pleacă pețitorii, tot satul ascultă cântece speciale de „căsătorie” care spune clar cine se va căsători și cu cine (în cântece se spun numele și patronimicul fetei și băiatului).

După urmau *заручины / зарученье* (logodna – ceremonia declarării mirilor) și *сговор*, în timpul căruia părinții mirilor negociau detaliile nunții. Multe s-au schimbat și s-au simplificat în ultimele decenii. Informatorii susțin că unele dintre tradiții s-au păstrat, dar adesea într-o formă diferită. Astfel, în Egorovca, ei au remarcat că „se petrece pețitul, dar nu ca înainte” (L. L. V.); la Cunicea, conform mărturiilor respondenților, etapele pețitului și logodnei s-au contopit: „Au venit părinții mirelui, viitorul meu ginere, și am făcut tot atunci logodna. În acest rit, se făceau împreună pețitul și logodna” (F. Z. F.). În zonele urbane, schimbările au fost și mai importante. De exemplu, întrebați dacă în oraș se face pețitul, informatorii au răspuns că nu știau, nu auziseră de așa ceva în ultima vreme, pentru comparație: „Nu, nu am auzit de așa ceva. Nu știu în oraș acum, dar, de exemplu, când sora mea, care era cu 10 ani mai mare decât mine, s-a căsătorit, a fost și pețită. Dar asta a fost acum mulți ani – acum 50 de ani” (M. G. M.). „Știu sigur că pețitul se făcea acum 10–20 de ani. Sunt căsătorit de 20 de ani” (Z. N. P.).

Nu cu mult timp în urmă, influența părinților asupra alegerii perechii pentru copiii lor a fost foarte mare. Potrivit informatorilor, acest lucru se întâmpla chiar și în anii 50–60 al secolului trecut. Astfel, un locuitor din Cunicea își amintește: „Logodna se petrecea așa: părinții mirelui veneau la părinții miresei; aduceau un ulcior de vin, niște gustare; cereau mâna fetei de la părinți pentru fiul lor. Cereau permisiunea părinților. Adică cereau mâna nu de la mireasă, ci de la părinți. Legea era așa: aveau dreptul să-și dea fiica în căsătorie, indiferent de dorința ei. De ce vorbesc despre asta, punând accent? Pentru că îmi amintesc de mama. Tatăl meu

a venit s-o pețescă pe mama. Ei (adică familia mirelui – T. Z.) erau și ei lipoveni, dar locuiau într-un alt sat, moldovenesc – la Măteuți <...> Au cerut mâna mamei mele de la bunici. Mama chiar nu voia să se căsătorească, iubea pe altul, din satul ei. Dar ea s-a supus și apoi a regretat toată viața” (F. Z. F.). Mama acestui informator s-a născut în 1943, prin urmare, aceste evenimente au avut loc la începutul anilor 1960. Informatorul explică astfel această situație: „Tata era cu 10 ani mai mare decât ea, era profesor. Iar bunicii mei au crezut că el este o persoană alfabetizată și ar fi trebuit să-și dea fiica în căsătorie unei persoane cu carte, era foarte prestigios. Ei bine, mama mea iubea pe altul. Tipul ăla a plecat la armată și, în acel moment, părinții ei au dat-o în căsătorie tatălui meu. Deși nu a fost cu mult timp în urmă, a intrat deja în istorie. Generația noastră, noi copiii, avem o atitudine complet diferită față de asta” (F. Z. F.). Totodată, trebuie recunoscut că în cele mai multe cazuri s-a ținut cont de părerea miresei. Astfel, T. E. F., născută în 1960, informator din Dobrogea Veche spune: „Mama mea era foarte frumoasă, a refuzat cinci și s-a căsătorit doar cu al șaselea”. Pe de altă parte, în acele cazuri în care părinții erau prea persistenți în voința lor, tinerii încercau și ei să reziste: „Avem un exemplu că un băiat iubea o fată, dar părinții lui nu au vrut-o. Și l-au dus prin tot satul, la alte fete, iar el s-a înțeles cu toate să spună: «Când voi veni la tine, tu să zici că nu mă vrei în căsătorie»” (C. T. I.).

În caz de refuz, conform mărturiilor informatorilor, nu erau implicate obiecte care să simbolizeze dezacordul fetei (cum, de exemplu, era obișnuit ca ucrainenii să dea pețitorilor un pepene). „Pur și simplu refuzau. Sau dacă era vreun trimis (adică pețitor – T. Z.), atunci ei spuneau: «nu este». Pentru a nu pune persoana într-o situație confuză” (C. T. I.). Dacă fata era de acord, îi dădea mirelui un gaj – o batistă brodată care nu se returna:

„C. T. I.: Mama i-a dat o batistă frumoasă, dar nu s-a căsătorit cu el, pentru că părinții mai târziu nu i-au permis. Așa că batista s-a pierdut (râde). Mama spunea: «Nu mi-a returnat niciodată batista»”.

T. Z.: Și conform regulilor, trebuia s-o returneze?

C. T. I. (cu regret): Nu.

Conform descrierilor informatorilor, acestea erau batiste mai speciale, mai mari, bărbătești, brodate. Erau pregătite special de mireasă.

De menționat că în rândul lipovenilor din Moldova nu au existat cazuri de „răpire a miresei”.

Cununia. Să analizăm câteva momente legate de cununia lipovenilor din Republica Moldova.

Mirii merg la cununie separat. Înainte de cununie ei ascultau slujba. La întrebarea: „Cum sunt îmbrăcați mirii la nuntă?” s-a primit răspunsul: „Clasic – o basma. Asta era obligatoriu. Restul nu contează. De asemenea, trebuie să poarte cruciulițe, iar băiatul trebuia să aibă un brâu” (M. G. M.). Hainele mirilor trebuiau să fie noi, de gală: „La cununie totul ar fi trebuit să fie nou – atât ale miresei, cât și ale mirelui. Dacă era frig – un costum, o fustă, un sarafan. Nu era nici vâl, nici coroniță” (C. A. S.). Comparați: „Hainele pentru reprezentările populare sunt o parte inseparabilă a purtătorului lor” (Байбурин 1993: 43). Pornind de aici și ținând cont de schimbarea statutului social al mirilor, se pare că necesitatea purtării hainelor noi la ceremonii devine clară. Deci, aparent, acest lucru se datorează nu numai solemnității momentului, care necesită „haine noi, de gală”³.

În timpul cununiei, la costumul miresei se adaugă un alt element – kicika. Aceasta este o învelitoare a capului specială, simbolizând noul ei statut de femeie căsătorită. „Intră în biserică ca fată, merge la altar ca fată <...> Când începe cununia, ea poartă o basma și are o coadă împletită. Mai târziu, când are loc citirea, și atunci ea... cum să spun, este inițiată în femeie căsătorită” (T. E. F.).

Kicika era purtată în timpul cununiei. Acest lucru se făcea în locuri diferite, de exemplu: la Cunicea – „în pridvorul bisericii” (C. A. S.), în Dobrogea Veche – „în biserică” (T. E. F.). „Riturile cu aranjarea părului au jucat un rol semnificativ în ciclul ritual al nunții slavilor de est. <...> Coafura fetei consta dintr-o coadă (o singură coadă)” (Маслова 1984: 47). Înainte de a îmbrăca această învelitoare a capului, coafura miresei era desfăcută, parul ei era pieptănat și împletit în doua cosițe. Acest ritual se numește „împletitul cozii”. „Pieptănarea părului <...> este o acțiune rituală care vizează creșterea abilităților vitale ale tinerilor: părul, conform credinței populare, este centrul vitalității unei persoane” (Тучина). Pe vremuri, în scopuri rituale în rândul slavilor de est, la pieptănarea părului miresei, pieptenele era scufundat în „сыта” (fiertură din miere)⁴. Cu toate acestea, această tradiție s-a pierdut acum.

Se știe că în popor, se crede că părul omenesc posedă o putere deosebită; ritualul pieptănării părului este conceput pentru a crește vitalitatea unei persoane. După ce împletesc cele două cosițe, acestea nu sunt doar ascunse sub kicika, ci sunt așezate pe cap într-un anumit fel, făcând o cruce din împletituri pe creștet și la ceafă. Mai multe

detalii în acest sens ne-a dat un informator din Cunicea: „Au împletit o coadă în două împletituri, au împletit în ele panglici, care se numeau «ко-соплётки», și le-au încrucișat, știi, așa cum fetele purtau, la școală, două împletituri în jug. Dar cum o făceau? De la dreapta la stânga și de la stânga la dreapta puneau aceste împletituri una sub alta, în cruce. Adică nu ca un jug, în cruce. Și dacă părul fetei nu era destul de lung, atunci cu aceste panglici făceau un cerc, de parcă ar fi fost înfășurate din jur în jur. Și apoi puneau pieptenele, pe el – kicika, iar pe deasupra – o basma” (F. Z. F.).

O locuitoare din Dobrogea Veche, schițând etapele nunții, a relatat un fapt interesant, după părerea noastră, despre spargerea paharelor: „Preotul citește ceea ce trebuie citit, apoi își pun kicika, apoi coronița și merg (după cum merge soarele – T. Z.) în jurul mesei (altar – T. Z.), în jurul Evangheliei, în cuplu, ca soț și soție, beau un pahar de vin...” (T. E. F.). Ea a povestit cum exact are loc această ceremonie: în partea finală a nunții, mirii la rândul lor, începând cu mirele, beau câte o înghițitură dintr-același pahar de trei ori. Astfel, acest pahar după ce era golit, se înfășura într-o basma și se punea într-un lighean metalic (pentru siguranță, ca fragmentele să nu se împrăștie), după care se spargea cu ciocanul⁵.

În ce scop se face acest lucru, i-a fost greu să explice, dar a remarcat că această ceremonie se păstrează și în prezent: „Nu știu cum era demult, pe vremuri, dar când m-am căsătorit, așa a fost. Apoi fiii mei s-au căsătorit, apoi am fost pețitoare, când am cununat pe alții, spărgeau mereu un pahar. Dar pentru ce, nu știe nimeni. Da, cred că nimeni nu știe sigur” (T. E. F.). Nu am putut obține informații similare în alte sate, totuși, se pare că acest rit a existat „pe vremuri”. A fost menționat în literatură încă din secolul al XIX-lea, în opera lui P. I. Melnikov-Pechersky „В лесех”, care povestește despre viața lipovenilor în schiturile din regiunea de peste râul Volga la mijlocul acestui secol. Aici, în special, se vorbește despre spargerea paharului la cununie, dar se spune că aceasta s-a făcut în mod diferit: „...Mirii beau dintr-un pahar de sticlă, Vasily Borisici îl sparge inimos de podea și îl calcă în picioare” (Мельников-Печерский). Interesant este că ritul cu pricina în Dobrogea Veche este săvârșit și la nuntă. Se pare că are rădăcini adânci. Trebuie remarcat faptul că ritul spargerii paharului la cununie printre lipoveni necesită clarificări suplimentare.

La finele cununiei, la ieșirea din biserică, tinerii căsătoriți erau împroșcați cu grâu, bomboane. Astfel, la Chișinău, la acest subiect, am primit

următoarele informații: „Cu grâu și bomboane. Din câte știu eu, cu ambele. Că era numai una din două, nu auzisem. Se împoșcă cu orez, grâu, dulciuri” (Z. N. P.); „Bomboane, cereale, da. Nu am văzut nici monede, pentru bogăție” (M. G. M.). Informatorii au explicat că acest lucru se face pentru ca tinerii să aibă o viață bună.

În satul Egorovca, acest ritual se realiza puțin diferit:

„T. Z.: Pe tineri îi împoșcau cu ceva? Cereale, dulciuri?”

C. T. I.: Da, când mergeau spre altar, erau împoșcați cu grâu. Pentru ce? Ei bine, cum... Le doreau bine, fericire, abundență.

T. Z.: Când ieșeau din biserică deja căsătoriți?

C. T. I.: Nu, când intrau în biserică.

T. Z.: Și unde: lângă casă sau deja lângă biserică?

C. T. I.: Așa, împoșcau peste ei în timp ce mergeau la biserică”.

Explicația pe care o dau cercetătorii acestui rit este că boabele poartă simbolismul „originii vieții, dezvoltării”. Conform reprezentărilor populare, caracteristicile sale au fost transferate celor pe care i-a afectat. „Împoșcatul tinerilor cu ovăz, cereale, hamei etc. este una dintre cele mai frecvente acțiuni rituale și magice observate la mai multe popoare. <...> Folosirea pâinii în ritualul nunții pentru semănat, servire și binecuvântare a contribuit, conform reprezentărilor populare, la productivitatea pământului și la creșterea fertilității tinerilor căsătoriți” (Тучина).

La întrebarea, care ne-a interesat, dacă cei care fuseseră deja căsătoriți se mai cunună, în Dobrogea Veche am primit următorul răspuns: „Se cunună, dar nu mai poartă coronițe, aceste coroane. Deasupra ei țin icoana Fecioarei, iar deasupra lui – o cruce” (T. E. F.). Este de menționat că nunta la a doua căsătorie, conform mărturiilor informatorilor, este mult mai modestă.

În concluzie, trebuie menționat că o parte din tradițiile nunții, într-o măsură sau alta, s-a păstrat până în prezent, altele au suferit modificări ori s-au pierdut. Astfel, un informator născut în 1960, spunea: „Când m-am căsătorit, am avut o altă nuntă, nu ca înainte. Ceva s-a mai păstrat, desigur. Dar îmi amintesc cum se căsătoreau surorile mai mari. Verișoara mea când s-a căsătorit, noi locuim pe aproape, ea le-a așezat pe fete la o petrecere a burlăcițelor, îmi amintesc cum plângeau prietenele ei, nu voiau să o lase să se căsătorească” (T. E. F.). Etapele peștitului și punerii la cale s-au contopit treptat într-una singură: „Când mi-am dat fiica în

căsătorie, nu am avut separat peștit, „zarucina”... Deodată s-a făcut punerea la cale. Au venit părinții mirelui, viitorul meu ginere, și tot atunci am făcut «zarucina». În această ceremonie s-au combinat peștitul și zarucina” (F. Z. F., născut în 1968). Potrivit informatorilor, înstrăinarea de ritualurile de nuntă „de rit vechi” s-a accelerat în anii 70–80.

Informatori:

V. A. V., a.n. 1984, Chișinău

Z. N. P., a.n. 1978 r. Chișinău

C. A. S., a.n. 1947, Cunicca, Florești

L. L. V., a.n. 1967, Egorovca, Fălești

C. P. A., a.n. 1945, Cunicca, Florești

K. T. I., a.n. 1947, Egorovca, Fălești

M. G. M., a.n. 1958, Chișinău

T. E. F., a.n. 1960, Dobrogea Veche, Sângerei

F. Z. F., a.n. 1968, Cunicca, Florești

Note

¹ Materialul a fost elaborat în cadrul proiectului Institutului Patrimoniului Cultural 96-PS 20.80009.1606.02 „Evoluția tradițiilor și procesele etnice în Republica Moldova: suport teoretic și aplicativ în promovarea valorilor etnoculturale și coeziunii sociale” (2020–2023).

² „Семипоклонный начал” – începutul cu șapte plecăciuni (sau plecăciuni de început) este o suită a rugăciunilor efectuată de către lipoveni la începutul și la sfârșitul oricărei slujbe bisericești sau rugăciune acasă. Vezi: <https://starove.ru> (vizitat: 24.04.2022).

³ La unele națiuni există tradiția de a combina elemente ale ținutei noi a miresei cu ceva vechi. Ea are propria ei explicație, deși cei care fac asta nu conștientizează acest lucru: „Categorii de vechi în cultura tradițională este în mod clar asociată cu „al său”, trăit, stăpânit. Lucrurile vechi, uzate, au întruchipat ideea de continuitate, de transfer de bunuri și valori de la o generație la alta” (Байбурин 1993: 43).

⁴ „Сыта медовая / медвяная” – fiertură cu miere, se folosea nu numai ca o băutură obișnuită, dar și în scopuri rituale.

⁵ Menționăm că spargerea vaselor la nuntă a fost și este comună pentru mai multe popoare. Există diferite versiuni ale înțelegerii simbolismului său. De exemplu: la ruși, „spargerea oalelor” avea o anumită simbolistică. <...> După numărul de cioburi, ghiceau câți copii va avea mireasa. Vechiul simbolism al spargerii vaselor a fost uitat de-a lungul timpului, a rămas doar un semn că aceasta a fost „spre bine” (Маслова 1984: 44); „Spargerea vaselor a fost interpretată ca o urare de bogăție, fericire, fertilitate

și a fost asociată cu deflorarea” (Тучина); „Printre ucraineni, mirele arunca o oală în spate, peste cap, și dacă nu se spârgea, asta prevestea că soții nu vor avea copii. Atunci flăcăii încercau să-l spargă cu bâta” (Ibid.: 84). Evreii sparg o farfurie în timpul logodnei. O versiune spune că servește drept „un simbol al distrugerii templelor din Ierusalim și un memento că chiar și în mijlocul sărbătorilor, evreii simt tristețe din cauza pierderii” (http://povod.tut.by/content/?node_id=101&page_id=709#top). Dar trebuie să avem în vedere și alte versiuni posibile.

Referințe bibliografice

Арсланова Е. 2010. Обряды жизненного цикла старообрядцев-липован Астраханской области (родильно-крестильные и похоронно-поминальные). Астрахань: ИП Сорокин Иван Васильевич. / Arslanova E. 2010. Obryady zhiznennogo cikla staroobryadcev-lipovan Astrahanskoj oblasti (rodil'no-krestil'nye i pohoronno-pominal'nye). Astrahan': IP Sorokin Ivan Vasil'evich.

Базовые 2003: Базовые ценности россиян: Социальные установки. Жизненные стратегии. Символы. Мифы. Москва. / Bazovye 2003: Bazovye cennosti rossiyan: Social'nye ustanovki. Zhiznennye strategii. Simvoly. Mify. 2003. Moskva.

Байбурин А. К. 1993. Ритуал в традиционной культуре. Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов. Санкт-Петербург: Наука. / Bajburin A. K. 1993. Ritual v tradicionnoj kul'ture. Strukturno-semanticheskij analiz vostochnoslavjanskij obryadov. Sankt-Peterburg: Nauka.

Гаврюшина Л. К. 2018. Старообрядческие села Румынии: жизнь поколений и судьба традиций. В: Славянский мир в третьем тысячелетии. № 3–4, с. 160-173. / Gavryushina L. K. 2018. Staroobryadcheskie sela Rumynii: zhizn' pokolenij i sud'ba tradicij. V: Slavyanskij mir v tret'em tysyacheletii. № 3–4, s. 160-173.

Маслова Г. С. 1984. Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX – начала XX в. Москва: Наука. / Maslova G. S. 1984. Narodnaya odezhda v vostochnoslavjanskij tradicionnyh obyčajah i obryadah XIX – nachala XX v. Moskva: Nauka.

Мельников-Печерский П. И. В лесах. / Mel'nikov-Pecherskij P. I. V lesah. <https://librebook.me> (vizitat 27.04.2022).

Отличия старообрядческого венчания от новообрядческого. / Otlichiya staroobryadcheskogo venčaniya ot novoobryadcheskogo. <https://minikar.ru/home-cozy/otlichiya-starobryadcheskogo-venčaniya-ot-novoobryadcheskogo>.

adcheskogo-venčaniya-ot-novoobryadcheskogo-venčanie-v/ (vizitat 25.01.2022).

Петрова Н. 2016. Этнические традиции и особенности свадебного обряда старообрядцев Подунавья (попытка сравнительного анализа). В: Danubius. Vol. XXXIV. Galați, p. 441-450. / Petrova N. 2016. Etnicheskie tradicii i osobennosti svadebnogo obryada staroobryadcev Podunav'ya (popytka sravnitel'nogo analiza). V: Danubius. Vol. XXXIV. Galați, p. 441-450.

Тучина О. А. Семантика ритуально-магических действий свадебного обряда (по материалам пинежского района Архангельской области). / Tuchina O. A. Semantika ritual'no-magicheskij dejstvij svadebnogo obryada (po materialam pinezhskogo rajona Arhangel'skoj oblasti). http://www.ruthenia.ru/folklore/ls04_tuchina1 (vizitat 17.04.2022).

http://povod.tut.by/content/?node_id=101&page_id=709#top (vizitat 29.03.2022).

Tatiana Zaicovschi (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în filologie, conferențiar cercetător, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Татьяна Зайковски (Кишинев, Республика Молдова). Доктор филологии, конференциар, Центр этнологии, Институт культурного наследия.

Tatiana Zaicovski (Chisinau, Republic of Moldova). PhD in filology, Research Associate Professor, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: tanzai57@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5438-9945>